

**MELA XELÎLÊ SÊRTÎ:
HELBESTVANÊ BÎ MEXLESA “ŞEWQÎ” Û
HELBESTÊN WÎ YÊN KURDÎ (KURMANCÎ)**

Abdurrahman ADAK

Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Molla Halil es-Si'irdî: “Şevkî” Mahlaşlı Şair ve Kürtçe (Kurmançça) Şiirleri

Aslen Bitlis'in Hizan ilçesinden olan, ancak sonraları Siirt merkeze yerleştiği için Siirt'e nisbet edilen Molla Halil es-Siirdî, pek çok eser veren ve Kürt medreseleri üzerinde ciddi anlamda tesiri olan alim bir şahsiyettir. O aynı zamanda Arapça ve Kürtçe manzûm edebî eserler veren edebî bir şahsiyettir de. Onun Kürtçe eserleri manzûm *Nehcu'l-Enam* ve *Risaleya Tecwidê* adlı eserleridir. Fakat bu manzûm eserlerin dışında Arapça ve Kürtçe kaleme aldığı şiirleri de bulunmaktadır. Ne var ki bu şiirler şu ana kadar yazma eserlerde bulunmaktaydı. Elimizdeki iki mahtût şiir mecmuası içinde onun pek çok Arapça ve 4 Kürtçe şiiri bulunmaktadır. Bu mecmualardan bir tanesi bizzat kendisinin, diğeri de torununun torunu Şeyh Cüneyd-i Zokaydî'ye aittir. Molla Halil es-Siirdî'nin bu şiirlerde kullandığı mahlası “Şevkî”dir. Bu yazı bu şiirlerin tanıtımını ve neşrini konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Molla Halil es-Siirdî, Mahtût Mecmualar, Şiir, Şevkî.

Abstract

Mollah Khalil es-Si'irdî: a Poet with the Pen Name of “Şewqî” and his Kurmancî Kurdish Poems.

Mollah Khalil es-Si'irdî, who were from Hizan, Bitlis, in essence but attributed to Siirt as he then settled in Siirt city, was

143

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

a prolific scholar and had an considerable influence over madrasahs of Kurds. He was also a literary figure who produced prose works written in Kurdish and Arabic. His Kurdish prose works are *Nehcu'l-Enam* and *Risaleya Tecwîdê*. However, there are poems that he had written in Arabic and Kurdish besides these prose works. Unfortunately, these poems had been in manuscript works so far. In the two manuscript macmû'ahs/poem magazines that are available to us, there are his many Arabic and 4 Kurdish poems. One of these magazines belongs to his own, and the other to Shaikh Cuneyd-i Zokaydi, his grandchild's grandchild. The nickname that Mollah Khalil es-Si'irdi used in these poems is "Şewqî". This article is about the introduction and publication of these poems.

Keywords: Mollah Khalil es-Si'irdi, Manuscript Macmû'ahs/Poem Magazines, Poem, Şevqi.

Kurte

Mela Xelîlê Sêrtî: Helbestvanê bi Mexlesa "Şewqî" û Helbestên Wî Yên Kurdî (Kurmancî)

Mela Xelîlê Sêrtî yê ku bi eslê xwe ji Hîzana girêdayî bi Bedlîsê ve ye, lê ji ber kû piştê li navenda Sêrtê bi cih bûye bi wir hatiye naskirin, kesayetekî ilmî ye ku gelek berhem dane û tesîreke mezin li medreseyan Kurdan kiriye. Ew ji alîyekî dî ve kesayetekî edebî ye ku bi Erebî û bi Kurdî berhemên edebî yên menzûm jî dane. Berhemên wî yên Kurdî ku menzûm in *Nehcu'l-Enam* û *Risaleya Tecwîdê* ye. Lê ji bilî van berhemên menzûm helbestine wî jî bi Erebî û Kurmancî hene ku heta niha di destnivîsaran de mane. Di du mecmû'eyên destnivîsar de yên ku li ber destê me ne de gelek helbestên Erebî yên Mela Xelîlê Sêrtî û 4 helbestên wî yên Kurdî cih digrin. Yek ji van mecmû'eya ya Mela Xelîlê Sêrtî bi xwe ye, û ya dî jî ya neviyê neviyê wî Şêx Cuneydê Zoqeydî ye. Mexlesa Mela Xelîlê Sêrtî ya ku di van helbestan de xebitandiye "Şewqî" ye. Ev nivîs li ser danasîn û weşandina van helbestan radiweste.

Peyvên Sereke: Mela Xelîlê Sêrtî, Mecmû'eyên Destnivîsar, Helbest, Şewqî.

چکیده

ملا خلیل سیرتی: شاعر متخلص به "شوقی" و اشعار کردی او

ملا خلیل سیرتی در واقع از اهالی شهرستان هیزان که وابسته به شهر بدلیس می باشد. پس به سبب که در شهر سیرد مدت سالهای دراز مقیم گشت به همین شهر نسبت گردید. ملا خلیل شخصیتی دانشمند و برمدارس کردستان عالمی صاحب تأثیر بزرگ بود. وی ادیبی بود با زبانهای کردی و عربی آثار منظوم نویسنده. آثار کردی او نهج الانام و رساله تجوید می باشد. بجز این آثار دارای اشعار کردی و عربی می باشد. این اشعار فقط در مجموعه اشعار مخطوط مانده بود. ما از وی بسیار اشعار عربی و چهار اشعار کردی در دست داریم. ملا خلیل در این اشعار مخلص شوقی به کار برده است. در این مقاله معرفی و نشر این اشعار مورد تحقیق شده است.

کلمات راهنما: ملا خلیل السیردی، شعر، شوقی

الملخص

مُلا خلیل السعردی: الشاعر المتخلص ب شوقی و اشعاره الكردية

مُلا خلیل السعردی مع انه من بلدة خيزان ببديس في الاصل، نُسب الى مدينة سعرد بعدما حلّ في مركز هذه المدينة. هو عالم كبير فألف كثيرا من الكتب و كان له تأثيرا كبيرا جدا على المدارس الكردية. و هو ايضا شخصية أدبية كان يقدم الأعمال الأدبية المنظومة باللغة العربية والكردية. أعماله الشعرية هي: "نهج الانام" و "رساله يا تجويدى" و غير هذين العملين له اعمال شعرية باللغتين العربية والكردية. ومع ذلك، حتى الآن هذه الأعمال كانت واردة في المخطوطات فقط. و في المخطوطات التي تحتوي مجموعات شعره يوجد كثير من الاشعار العربية و اربعة اشعار من الاشعار الكردية. واحدة من هذه المجموعات تنتمي اليه، والاخرى تنتمي إلى سلاله من الأحفاد و هو شيخ جنيد الزقيدى. كان اسم ملا خلیل السعردى المستعار في هذه الاشعار "شوقى". سنتناول هذه المقالة البحث عن هذه الاشعار و نشرها

الكلمات الأساسية: ملا خلیل السعردى، المجموعات المخطوطة، الشعر، شوقى

Destpêk

Kurdî jî di nav de di tarîxa edebîyatên gelên rojhilata navîn de cihekî gelekî mezin yê berhemên destnivîsar heye. Her destnivîsareke ku nû derkevê holê, yan nusxeyeke nû ya berhemeke naskirîye, yan jî berhemeke nû ya nivîskarekî ye. Di vê nivîsê de em dê ji du destnivîsarên ku bi dest me ketine, çend helbestên Mela Xelîlê Sêrtî yê ku di tarîxa ilm û edebiyatê ya Kurdan de xwedîyê cihekî mezin e, bigrin dest. Yek ji van destnivîsaran mecmû'eyeke helbestan e ku Mela Xelîlê Sêrtî helbestên xwe û helbestên gelek helbestvanên di di vê mecmû'eyê de bi xetê xwe nivîsandine û destnivîsara di jî dîsa mecmû'eyeke helbestan e ku neviyê çaran yê Mela Xelîlê Sêrtî Şêx Cuneydê Zoqeydî tê de hem helbestên Mela Xelîlê Sêrtî û hem jî helbestên helbestvanên di di xetê xwe nivîsandine.

Mela Xelîlê Sêrtî digel ku berhemên xwe bi piranî bi Erebi nivîsandine jî, bi Kurdî (Kurmancî) bi navê *Nehcu'l-Enam* û *Rîsaleya Tecwîdê* du berhemên menzûm yên hêja jî dane. Lê heta niha nedihate zanîn ku ji bilî van berheman hin helbestên wî yên Kurmancî jî hene. Xweşbextane bi destxistina van destnivîsarên ku li jor me behs ji wan kir, ev helbestên Mela Xelîlê Sêrtî li me hişkere bûn. Bi vê munasebetê ez pêşkêşkirina spasîyên ji dil bo hevalê min, M. Macit Sevgili yê ku ji endamê malbata Mela Xelîlê Sêrtî ye, wekî wezîfeyeke watedar dibînim. Lewre eger wî ev her du nusxe ji min re neşandibana ev nivîs dê derneketibana holê û ev helbest dê nehatibana weşandin.

Di vê nivîsê de em dê pêşî bi kurtî li ser jiyana û berhemên Mela Xelîlê Sêrtî rawestînin û di dawîyê de van helbestan bidin nasandin û metnê wan biweşînin.

I. Mela Xelîlê Sêrtî: Jiyan û Berhem

Mela Xelîlê Sêrtî di sala 1750an de li gundekî Hîzanê (Hîzan navçeya Bedlîsê ye.) bi navê Gulpikê hatiye dinê. Bi rêzê li cihên wekî Bedlîs, Helenze (gundekî Sêrtê), Westan, Muks, Hîzan, Xoşab, Cizîr û Îmadiyê di medreseyên Kurdan de xwendîye û icaze/destûrnameya xwe ya ilmî li Îmadiyê li cem Mela Mehmûdê Behdînî standîye.

Mela Xelîlê ku ji aliyê ilmî ve bûye xwedî bingehe, xwestiye ku ji aliyê me'newî ve jî bingehekî ji xwe re çêkê û hêj li Îmadiyê çûye gundekî Mûsilê bi navê Reşîdiyê û li wir intisabî Şêx Ehmed Reşîdî yê Qadirî kiriye.

Mela Xelîl pişt re vegeyriyaye Hîzanê û li wir ji 5 salan bêhtir di medreseya Meyadanê de ders daye. Piştê çûye li navenda Sêrtê bi cih bûye. Li gor ku nevwîyê nevwîyê wî Şêx Fudaylê Zoqeydî (kurê Şêx Mehmûdê Zoqeydî, kurê Şêx Ebdulqehharê Zoqeydî, kurê Mela Mehmûd, kurê Mela Xelîlê Sêrtî) di jîyannameya Mela Xelîl de dibêje, çûna wî ya Sêrtê li ser daxwaza bavê wî bûye. Dîsa di vî warî de tê gotin ku Mela Xelîl xwestiye biçe cihekî ku usûla medreseyan û alim tede tinebin, lewre jî çûye Sêrtê. Mela Xelîl li Sêrtê bi dayîna dersan, perwerdekirina feqîyan û telîfkirina berhemên ilmî û edebî temenê xwe tije kiriye û di sala 1259/1843an 96 salî li Sêrtê wefat kiriye û li rojhilatê bajêr li goristana Bileyliyeyê, li ser girekî hatiye veşartin (Zoqeydî, 1400/1980, r. 88-92; Tahir, 1333-1334, II, 38; Pakîş, 1996, r. 6-36; 2005, r. 250-251; Atalay. 1946, r. 112; ed-Doskî, 2007, r. 23-73; Sêrtî, 2002, r. 7-11).

Mela Xelîlê Sêrtî derbarê ilmên wekî Serf, Nehw, Belaxet, Mentiq, Munazere, Cedel, Wed’, Eqaid-Kelam, Hedîs, Fiqh, Tefsîr, Tecwîd, Tesewwuf, Mewlûd û Şemalê de ji 25an bêhtir berhem li dûv xwe hiştine. Ev berhem jî evin:

el-Kafiyetu’l-Kubra fi’n-Nehw, el-Kamûsu’s-Sanî fi’n-Nehw we’s-Serf ve’l-Me’anî, el-Manzûmetu’z-Zumrudîyye Nezmu Telxîsi’l-Miftah, Risale fi’l-Mecaz we’l-Îstî’are, Risale fi’l-Ilmî’l-Mentiq, Risale Manzûme fi’l-Ilmî Adabi’l-Behsi we’l-Munazere, el-Menzûmetu’l-Xebîyye fi’l-Munazere, Rîsale fi’l-Wad’ (6 wereq), Te’sîsu Qewai’di’l-‘Eqaid ala ma Senehe min Ehli’z-Zahir we’l-Batın mine’l-Ewaid (95 wereq), Nehcu’l-Enam (Bi Erebi), Nehcu’l-Enam (Bi Kurmancî), Muxteseru Şerhi’s-Sudûr fi Şerhi’l-Mewti we Ehwalî’l-Qubûr, Kitabun fi Usûli’l-Hedîs, Zûbdetu ma fi Fetawe’l-Hedîs (ihtisara “el-Fetave’l-Hedîsiyye” ya Ibn Hecer el-Heytemî ye.), Kitabun fi Usûli’l-Fıqhi’s-Şafi’î (90 wereq), Risale Sexîre fi’l-Me’fuwwat, Mulexxesu’l-Kawati’ we’z-Zewacir fi ma tekellemû ela’s-Sexair we’l-Kebair, Besîretu’l-Qulûb fi Kelami ‘Ellami’l-Xuyûb. (372 wereq), Besîretu’l-Qulûb fi Kelami Allami’l-Xuyûb. (Heta bi sûreta Kehfê ye, lê berfirehtir e.), Diyau Qelbi’l-‘Erûf fi’t-Tecwîd we’r-Resm we Ferşî’l-Hurûf, Şerhun ‘ela Menzûmeti’s-Şatbî fi’t-Tecwîd, Tecwîda Kurmancî (241 beyt e), Mînhacû’s-Sunneti’s-Seniyye fi Adabi Sulûki’s-Sûfiyye, Nebzetu Mewahibi’l-Leduniyye fi’s-Şetehat ve’l-Wehdeti’z-Zatiyye, Mewlidü’n-Nebî, Mahsûlû’l-Mewahibi’l-Ehedîyye fi’l-Xesais ve’s-Şemalî’l-Ehmedîyye, Şerhun ‘ela Qesîdeti’l-Hemziyye, Ezharu’l-Xusûn min Meqûlati Erbabî’l-Funûn (Zoqeydî, 1400/1980, r. 92-94; Tahir, 1333-1334, II, 38; Pakîş, 1996, r. 6-36; 2005, r. 250-251; Atalay. 1946, r. 112; ed-Doskî, 2007, r. 23-73).

Mela Xelîl berhemên xwe bi piranî bi zimanê Erebi nivîsandine. Lê du berhem jî bi zimanê xwe yê Kurdî dane: *Nehcu'l-Enam* û *Rîsaleya Tecwîdê*. Heta niha bes *Nehcu'l-Enama* wî wekî berhema wî ya bi Kurdî dihate zanîn. Lewra *Nehcu'l-Enam* gelek caran hatibû çapkirin û di nav medreseyên Kurdan de wekî kitêbeke dersê dihate xwendin û jiberkirin. (ji bo *Nehcu'l-Enamê* bnr. Yalar, 2007, r. 404-417). Lê vê dawiyê berhemeke wî ya di bi navê *Rîsaleya Tecwîdê* ji aliyê M. Edip Çağmar ve hate nasandin (Çağmar 2009, r. 153-161). Niha Mela Sibxetullahê neviyê neviyê Mela Xelîlê Sêrtî vê behremê ji bo çapê amade dike.

Berhemên Mela Xelîl bi piranî nestr/pexşan in. Lê ew di warê nezmê de jî gelekî xurt e. Wî Li alîyekî berhemên wekî *Nehcu'l-Enam* û *Rîsaleya Tecwîdê* bi Kurdî û li aliyê di jî berhemên wekî *Manzûmetü'l-Habiyye fi'l-Munazara*, *Minhacu Sünneti's-Seniyye fi Adabi Sülûki's-Sofiyye*, *Nehcu'l-Enam*, *Kafiyetü'l-Kübra fi'n-Nahv* bi Erebi bi rêya nezmê nivîsandine. Mela Xelîlê Sêrtî ji bilî van berhemên menzûm hijmareke ne kêr helbestên Erebi û Kurmancî jî nivîsandine. Li jêr em dê bes li ser helbestên wî yên Kurmancî ku heta niha nehatibûne weşandin rawestin.

II. Helbestên Wî Yên Kurmancî

Di vê beşê de em dê li ser jêder, hijmar, şikl û cûreyên helbestên Mela Xelîlê Sêrtî û mexlesa wî ya ku di helbestên xwe de xebitandiyê rawestin û herî dawî jî deqê helbestan biweşînin.

A. Jêderên Helbestan

Helbestên Mela Xelîlê Sêrtî yên ku mijara nivîsa me ne, bi qasî ku em gihîştinê di du mecmû'eyên helbestan yên destnivîsar de cih digrin. Li jêr em dê va her dû mecmû'eyan bidin nasandin.

1. Mecmû'eya Mela Xelîlê Sêrtî (Nusxeya eslî)

Nusxeya yekem ya ku helbestên Mela Xelîlê Sêrtî tê de cih digrin, mecmû'eya Mela Xelîlê Sêrtî bi xwe ye. Bi gotineke di ev nusxe nusxeya eslî ye. Ev helbestên di vê mecmû'eyê de, ji aliyê Mela Xelîlê Sêrtî ve hatine kom kirin û bi xetê destê wî hatine nivîsandin. Mela Xelîlê Sêrtî di vê mecmû'eyê de ne helbestên xwe bi tenê, lê helbestên gelek şairên di jî nivîsandine. Di mecmû'eyê de ji aliyê zimanan ve helbestên Kurdî, Erebi, Farişî û Tirkî cih digrin.

Mecmû’eya ku ji 56 rûpelan pêk hatiye, niha li Sêrtê li cem nevîyê çaran yê Mela Xelîlê Sêrtî Mela Yehya¹ dimîne. Di destê me de qopyayeke vê nusxeyê heye.

Nisbetkirina vê mecmû’eyê bi bal Mela Xelîlê Sêrtî ve ji sê alîyan ve derdikeve holê.

-Ya yekem ew e ku ev mecmû’e, Mela Yehya jî di nav de ji aliyê malbata Mela Xelîlê Sêrtî ve wekî mecmû’eya Mela Xelîl tê zanîn. Şêx Fudaylê² ku derbarê jiyannameya Mela Xelîlê Sêrtî’de rîsaleyek nivîsandiye, dibêjê ku, derheqê nesîhetên ji bo nefsa xwe, medhiyeyên şêxê xwe û niyaza Xudayî de qesîde û manzûmeyên wî hene (Zoqeydî, 1400/1980, r. 93). Bi rastî jî her çar helbestên Mela Xelîlê Sêrtî di van mijaran de ne. Nexwe em ji vê fêhm dikin ku Şêx Fudayl jî ev mecmû’eya Mela Xelîlê Sêrtî û helbestên wî yên tê de ditine û evana bi bal wî ve nisbet kirine.

-Ya duwemîn jî ifadeyên ku di serê helbestên Mela Xelîl de ne. Mela Xelîl di serê helbestên xwe de bi Erebî ifadeyên bi şiklê لکاتبه خليل الجاني “*li katibihî Xelîl el-Canî eş-Şevqî*” nivîsandiye (Sêrtî, Mecmû’e, 1192/1778, wr. 44b). Wate “Ev helbest, xwemalê nivîsakarê (katib) wê yê canî Xelîl Şewqî ye.” Her weha wî di serê helbestên xwe yên dî de jî ifadeyên bi vî rengî nivîsandine. Ji vê tê fêhmkirin ku Mela Xelîlê Sêrtî helbestên xwe yên di vê mecmû’eyê de bi xetê destê xwe nivîsandine.

-Ya sêyemîn jî qeydeke tarîxê ya di mecmû’eyê de ye. Ev jî bi Erebî ye û bi şiklê “في مدرسة قبهان سنة 1192” “*fi medreseti Qubehan fi sene 1192*” e (Sêrtî, Mecmû’e, 1192/1778, wr. 15a). Wateya vê ewe ku “di medreseya Qubehanê de di sala 1778an de ev xet hatiye nivîsandin.” Îcar nivîsandina van helbestan di medreseya Qubehanê de dibe delîl ku ev mecmû’e ji aliyê Mela Xelîl ve hatiye nivîsandin. Lewra çawa ku me li jor gotibû em dizanin ku Mela Xelîlê Sêrtî herî dawî li Amêdiyê li cem Mela Mehmûdê Behdînî xwendibû û icazeya xwe ji wî standibû. Îcar ev medreseya Qubehanê ye ya ku Mela Mehmûdê Behdînî di wê de ders daye feqîyan (ed-Doskî, 2007, r. 43). Ji vê jî derdikeve holê ku Mela Xelîlê Sêrtî dema li vê medreseyê bûye ev qeyda tarîxê nivîsandiye.

Ev ifade her weha derbarê jiyana Mela Xelîlê Sêrtî de jî tiştine tarî ron dike. Bo numûne di wê sala ku qeyda tarîxê ifade dike (1778) de

¹ Mela Yehya kurê Şêx Mehmûdê Zoqeydî, ew jî kurê Şêx Ebdulqehhar, ew jî kurê Mela Mehmûd, ew jî kurê Mela Xelîlê Sêrtî ye.

² Şêx Fudayll kurê Şêx Mehmûdê Zoqeydî, ew jî kurê Şêx Ebdulqehhar, ew jî kurê Mela Mehmûd, ew jî kurê Mela Xelîlê Sêrtî ye. Di sala 1992’wê wefat kiriye.

temenê Mela Xelîl kê-m-zêde sih sal derdikeve. Lewra Mela Xelîl di sala 1750an de hatîye dinê, û di sala 1778an de temenê wî dibe 28 sal. Li gor ku Mela Xelîl di dawîya tadrîsata xwe de çûye vê medreseyê û li wir derdora 2-3 salan maye, em dikarin bêjin kû di navbera 28 salîya xwe heta bi 31 salîya xwe li wir maye. Ji vê derdikevê holê ku Mela Xelîl herî dawî 1781an di 31 salîya xwe de icaze standiye û di wan derdora de ji Amêdiyê vegeşiyaye Hîzanê. Disa em dizanin ku piştî vegeşiyayê Hîzanê, li wir di medreseya Meydanê de derdora 5 salan dersdarî kiriye û piştê çûye Sêrtê. Nexwe li gor vê daneya di destê me de em dikarin bêjin ku piştî 1781an bi hindikayî 5 salan li Hîzanê ders daye û di 1786an ji wir çûye Sêrtê. Yanî herî kê-m di temenê xwe yê 36 salî de çûye Sêrtê u heta mirina xwe (1843) 56 salan li Sêrtê jiyaye.

Nexwe eger ev ifadeya li jor di nîveka pêşî ya vê mecmû'eyê de hebe û di nîveka paşî ya heman mecmû'eyê de jî helbestên ku Mela Xelîlê Sêrtî bi xwe gotiye "*ev helbest bi destê min hatine nivîsandin*" hebin, bi rehetî em dikarin bêjin ku ev mecmû'e bi tevahî ji aliyê Mela Xelîlê Sêrtî ve hatiye nivîsandin. Ji bo ku evder ne cihê rawestyaneke berfirehtir li ser vê mecmû'eyê ye, niha em bi van agahîyan iktifa dikin.

150

Mukaddime,
Sayî 1, 2010

2. Mecmû'eya Şêx Cuneydê Zoqeydî

Mecmû'eya dî ya ku her çar helbestên Kurdî di nav de helbestên Mela Xelîlê Sêrtî tê de cih digrin, mecmû'eya Şêx Cuneydê Zoqeydî ye. Şêx Cuneyd kurê Şêx Mehmûdê Zoqeydî, ew jî kurê Şêx Ebdulqehhar, ew jî kurê Mela Mehmûd, ew jî kurê Mela Xelîlê Sêrtî ye. Di Hezîrana 1963an di 52 salîya xwe de li gundê Zoqeydê wefat kiriye (Ji bo agahîyên berfireh derheqê Şêx Cuneyd û vê mecmû'eya wî de bnr. Adak, 2009, r. 133-139).

Şêx Cuneyd jî di vê mecmû'eya xwe de bi Kurdî, Erebî, Farisî û Tirkî cih daye helbestên gelek helbestvanan û bi piranî mecmû'eya xwe li ber ya kalê xwe yê mezin Mela Xelîlê Sêrtî nivîsandiye. Ji bo vê yekê hemû helbestên Mela Xelîlê Sêrtî yê Kurmancî ku wî di mecmû'eya xwe de bi destê xwe nivîsandine, di mecmû'eya Şêx Cuneyd de jî cih digrin. Şêx Cuneyd dema ev helbest nivîsandine di serê wan de behsa vê xalê kiriye. Bo numûne çawa ku me li jor neqil kiribû, Mela Xelîlê Sêrtî di mecmû'eya xwe de di serê helbesteke xwe de weha gotiye: *لکاتبه خليل الجاني الشوقي*. (Sêrtî, Mecmû'e, 1192/1778, vr. 44b). Wate: "Ev helbest, xwemalê nivîsakarê (katibê) wê yê canî Xelîl Şewqî ye." Îcar Şêx Cuneyd dema ku ev helbest di mecmû'eya xwe de nivîsanidiye di serê wê de weha gotiye: *وكتب ايضا بخطه رضى الله عنه كاتباً في صدره لكاتبه خليل الجاني الشوقي*. (Zoqeydî, s.t.

r. 93). Wate: “Mela Xelîlê Sêrtî ev helbest jî bi destê xwe nivîsandiye û di serê wê de weha gotiye: *Ev helbest, xwemalê nivîsakarê (katibê) wê yê canî Xelîl Şewqî ye.*” Di helbestên dî yên Mela Xelîlê Sêrtî yên ku Şêx Cuneyd di mecmû’eya xwe de cih daye wan de jî rewş bi vî rengî ye.

B. Hejmara Helbestan

Helbestên Kurmancî yên Mela Xelîlê Sêrtî yên ku hem wî di mecmû’eya xwe de bi xetê xwe nivîsandine û hem di mecmû’eya nevîyê nevîyê wî Şêx Cuneyd de cih girtine çar in. Ev helbestana bê guman yên Mela Xelîlê Sêrtî ne. Lewra, çawa ku li jor jî me behs jê kir, wî di serê wan de gotiye ku ev helbest yên min in. Her weha ji naveroka du heb ji van helbestan jî em fêhm dikin ku ev helbest yên wî ne. Lewra ev her du helbest derheqê şêxê wî Şêx Ehmed Reşîdî de ne.

Hem di mecmû’eya Mela Xelîlê Sêrtî, hem jî di ya Şêx Cuneydê Zoqeydî de ji bilî van helbestan helbesteke dî heye ku, lazime em hinekî li ser nisbetkirina wê bi bal Mela Xelîlê Sêrtî ve rawestin. Ev helbest, di herdû mecmû’eyên navborî de 5 malik in û weha dest pê dike (Zoqeydî, Mecmû’e, r. 141):

Kund jî birayê baz e îluk dibê terlan im ez
Şûret ji rengê ziblê ye reşreş dibê mercan im ez

Mela Xelîlê Sêrtî di mecmû’eya xwe de ev helbest bi bal xwe ve nisbet ne kiriye, lê Şêx Cuneydê Zoqeydî gihiştiye wê qene’etê ku ev helbest ya Mela Xelîlê Sêrtî ye. Şêx Cuneyd dema ew helbest istinsax kiriye di serê wê de weha nivîsandiye: *وايضا مكتوب بخط الجد الاكرم الملا خليل ومسموع عن بعض الافاضل انه له رحمه الله هذا القصيد الآتى* (Zoqeydî, Mecmû’e, r. 141). Wate: “Ev helbest jî bi xetê kalê mezin Mela Xelîl hatiye nivîsandin û ji hin kesên xwedîqencî jî hatiye bihîstin ku ev helbesta li jêr ya wî ye. Rehma xwedê lê be”.

Ji ifadeya Şêx Cuneyd tê fêhmkirin ku ev helbest jî wekî ya Mela Xelîl hatiye qebûlkirin. Lê piştî çavlêgerînekê li çavkanîyên edebiyata Kurdî derket holê ku di hinek çavkanîyan de ev helbest wekî helbesta Axaokê Bêdarî tê qebûlkirin (Qoxî, 2004, r. 446; Hirîtî, 2009, r. 30). Ev helbesta ku di van çavkanîyan de bi bal Axaokê Bêdarî ve hatiye nisbetkirin ne 5 beyt e, 7 beyt e, û beyta wê ya yekem, di mecmû’eyên navborî de wekî beyta duwemin cih girtiye:

Tawus bi wî libsê şerîf şermende ye’j saqê di reş
Ew qişşika ew xor binî qişqîş dikit elwan im ez

Helbesta ku bi bal Axaok ve hatiye nisbetkirin, ji ya ku di her du mecmû'eyan de cih girtiye dirêjtire, anko hejmara beytên wê zehftirin, lê wê di nav xwe de dihewîne. (Qoxî, 2004, r. 446-447; Sêrtî Mecmû'e, 1192/1778, wr. 15a.)

Em jî hem ji bo ku Mela Xelîlê Sêrtî bi 'eksê helbestên xwe yên di ev helbest bi bal xwe ve nisbet ne kiriye, hem jî ji bo ku ev helbest di hinek çavkanîyên di de bi bal Axaokê Bêdarî ve hatiye nisbet kirin, vê helbestê wekî ya Mela Xelîlê Sêrtî nahesibînin û di vê nivîsêde cih nadinê.

Derbarê hijmara helbestên Mela Xelîlê Sêrtî yên Kurmancî de wekî dawî em dikarin bejin ku, erê niha 4 helbestên wî derketine holê, lê ev nayê vê me'neyê ku helbestine wî yên di jî piştire bi destê me nekevin. Çawa ku me li jor jî gotibû, Mela Xelîlê Sêrtî mecmû'eya xwe ya ku ev helbestên Kurmancî tê de cih digrin, dema ku li Imadiyê feqîfî dikir, di derdora 30 salîya xwe de nivîsandibûn. Nexwe ev helbestên wî yên wê deme ne. Mela Xelîlê Sêrtîyê ku piştî wê demê bi qasî 60 salî jiyaye, lazimî xwe dike ku hin helbestên di jî nivîsandibin. Em hêvîdar in helbestine wî yên di jî di paşerojê de derkevin holê.

Eger em bi kurtî behsa helbestên wî yên bi Erebi jî bikin em dikarin vê bêjin: Di mecmû'eya Mela Xelîl de ji bilî yên Kurdî bi qasî 10 helbestên wî yên Erebi (Sêrtî, Mecmû'e, 1192/1778, wr. 38a-54), û di mecmû'eya Şêx Cuneyd de ji bilî yên Kurdî bi qasî 16 helbestên wî yên Erebi hene. (Zoqeydî, Mecmû'e, r. 77-104, 125) Her weha ji bilî van helbestên Erebi, helbestine Mela Xelîlê Sêrtî yên di jî bi Erebi hene. Bo numûne wî ji bo neviyê xwe Mela Omer helbestek bi Erebi gotiye û ev helbest ji aliyê malbata wî vê tê zanîn (Çavkanî: Ji malbata Mela Xelîl Mela Sibxetullahê kurê Şêx Fudeylê Zoqeydî).

C. Şikl û Cûreyên Helbestan

Berî ku em cih bidin deqê helbestên Mela Xelîlê Sêrtî, em dixwazin li vir bi kurtî li ser şikl û cûreyên van helbestan rawestînin û di vî warî de agahîyan bidin.

Helbesta Yekem: Bi terzê mesnewîyê hatiye nivîsandin. Ji 19 malikan pêk hatiye. Ji aliyê cureyê ve medhîyeyek e ku tê de medhê şêxê xwe Şêx Ehmed Reşîdî kiriye. Wezna wê "Mefa'îlun mefa'îlun fe'îlun" (behra hezecê) e.

Helbesta Duwem: Bi terzê mesnewîyê hatiye nivîsandin. Ji 27 malikan pêk hatiye. Ji aliyê cûreyê ve nesîhetnameyek e ku tê de derheqê

nefsê de nesîhet kirine. Wezna wê “Mefa‘îlun mefa‘îlun fe‘ûlun” (behra hezecê) e.

Helbesta Sêyem: Bi terzê mesnewîyê hatiye nivîsandin. Ji 22 malikan pêk hatiye. Ji alîyê cûreyê ve munacet e ku tê de gazî û daxwazî ji bo Xudayî kiriye. Wezna wê “Mefa‘îlun mefa‘îlun fe‘ûlun” (behra hezecê) e.

Helbesta Çarem: Bi terzê murebbe’ a mutekerrîr hatiye nivîsandin. Ji 13 bendan pêk hatiye. Ji alîyê cûreyê ve mehdîyeyek e ku tê de medhê şêxê xwe Şêx Ehmed Reşîdî kiriye. Ev helbest ne li ser wezna erûzê hatiye nivîsandin. Wezna wê ya xomalî ye û li ser 8 birg/kiteyan e.

Eger em bi awayekî giştî li van helbestan binêrin em dê bibînin ku ji alîyê şiklên nezmê ve sisê ji wan bi terzê mesnewîyê û yek ji wan bi terzê murebbe’ a mutekerrîr hatiye nivîsandin. Ji alîyê cûreyên nezmê û naverokê ve jî du heb ji wan medhîye ne ku Mela Xelîlê Sêrtî di wan de medhê şêxê xwe Şêx Ehmedê Reşîdî kiriye, yek ji wan nesîhetnameyek e ku tê de derheqê nefsê de nesîhet kiriye û yek ji wan jî munacateke ku tê de gazî û daxwazî ji bo Xudayî kiriye. Ji alîyê weznê ve 3 heb ji wan ji behra hezecê li ser wezna “Mefa‘îlun mefa‘îlun fe‘ûlun” û hebek ji wan jî bi wezna xomalî li ser 8 birgan hatine hûnandin.

153

Mukaddime,
Sayî 1, 2010

D. Mexlesa Wî Ya Helbestan: “Şewqî”

Mela Xelîlê Sêrtî di menzûmeya xwe ya bi navê *Nehcu’l-Enamê* ya ku gelekî naskirî ye de di beyta mexlesê de navê xwe yê rastîn emilandiye. Ew beyta ku navê wî tê de derbas dibe eve (Sêrtî, 2002, r. 46)

Xelîlê kû ev terz bida’ et nebû
Welê ew bi fermana exê xwe bû

Lê wî di helbestên xwe de di beyta mexlesê de ne navê xwe yê rastîn, lê mexlesek cuda ji xwe re hîlbijartîye. Ev mexles jî “Şewqî” ye. Lewra ew wekî “Xelîl Şewqî” hatiye naskirin û wî bi xwe jî di serê helbestên xwe de ji bo xwe gotîye “Xelîl Şewqî”. Her weha di sîlsîleyên icazetnameyên ku li medreseyan dihatin sitandin de jî, Mela Xelîlê Sêrtî wekî “Xelîl Şewqî” derbas dibe (Seyda, wr. 6b). Lê mixabin ev helbestên ku mexlesa wî di wan de ye, zehf belav nebûne û Mela Xelîlê Sêrtî bi vê mexlesê meşhûr nebûye. Ew bêhtir bi navê xwe hatiye naskirin. Sebebê

vê ew e kû helbestên Mela Xelîlê Sêrtî bes di mecmû'eyên destnivîsar de mane û nehatine çapkirin.

Digel ku mexlesa Mela Xelîlê Sêrtî “Şewqî” ye jî, wî di hemû helbestên xwe yê Erebî de jî û di yê Kurdî de jî ev mexles bi kar ne aniye. Di nav van helbestên wî yê Kurmancî de Mela Xelîlê Sêrtî bes di helbestekê de ev mexles bi kar aniye. Ew beyta mexlesê jî eve (Sêrtî, Mecmû'e, 1192/1778, wr. 45):

Fidayê wî bibin şed mişlê Şewqî
Ji dor wî kê m nebin halî we zewqî

Berevajî yê Kurdî wî di piranîya helbestên xwe yê Erebî de mexlesa “Şewqî” bi kar aniye. Wekî dawî em dikarin bêjin ku du mexlesên Mela Xelîlê Sêrtî hene. Yek ji wan navê wî “Xelîl” e, ya dî jî “Şewqî” ye.

E. Metn/Deqê Helbestên Kurmancî Yê Mela Xelîlê Sêrtî

Li jêr em dê cih bidin her çar helbestên Mela Xelîlê Sêrtî yê Kurmancî. Di vir de me nusxeya eslî ya Mela Xelîlê Sêrtî kiriye esas û cudahîyên nusxeya Şêx Cuneyd me di jêrenotê de nîşan dane. Rêzkirina helbestan li gor rêza wan yan di nusxeya Mela Xelîlê Sêrtî de ye.

Ji bo ku deqekî ilmî derkeve holê di derbaskirina helbestan ji tîpên Erebî bal bi tîpên latînî ve de me elîfbêya transkripsiyonê ya navneteweyî emiland. Ji bo ku “خ”ya ku di elîfbêya transkripsiyonê de wekî “Ĥ,ĥ” tê nîşandan di elîfbêya latînî ya Kurdî de wekî “x”ê û “ق”a ku di elîfbêya transkripsiyonê de wekî “Ķ,ķ” tê nîşandan di elîfbêya latînî ya Kurdî de wekî “q”yê tê nîşandan, me pêdivî nedît ku em ji bo va her du tîpên Erebî elîfbêya transkripsiyonê bi ‘emilînin. Lewre ev her du deng ji xwe di elîfbêya latînî ya Kurdî de hene. Herfên di yê Erebî û muqabilên wan yê transkripsiyonê ku me emilandine evin:

ث : Ṣ'ṣ	ض : Ḍḍ
ح : Ĥĥ	ط : Ṭṭ
ذ : Ẓẓ	ظ : Ẓẓ̣
ص : Şş	ع : '̣
ض : Žž	غ : Ğğ

Di deqê helbestan de tiştên ku ji alîyê me ve hatine zêdekirin, bi îşareta [] hatine destnîşankirin.

i.

لكاتبه خليل الجاني الشوقى³
[Mefa‘ îlun mefa‘ îlun fe‘ îlun]

B’xudanî xweş dibit cih pê bizane
Ku ev qewlek bi teşhîh û beyan e

Bizane hem qebûl ke tu bi minnet
Bi Şêx Eħmed Reşîdî bûye cennet

Bûye qiblet ji bo xas û ‘ewaman
Peyapey qesd dikin wek pêlê avan

Hinek d’ karê xwe ne hin hêj nehafî
Dikin qesda ewî ‘eynê necatê

Kuwa b’ ‘eynê xwe burca ewliyan e
Şehinşîna ‘Iraqê ew mekan e

Ku Şêx Eħmed li wê navê nebîtin
Bi alî wî cihî ve kî diçîtin

Hezar gund wî hene ger bêne gotin
Kî ye meylê bikit ya ne bivêtin

Wekî carek Reşîdî tu bibêjî
Kuwa şekkir bi dil da tu dirêjî⁴

³ Wate: “Ev helbest, xwemalê nivîsakarê (mustensixê) wê Xelîl Şewqî ye.” Di nusxeya Şêx Cuneyd de jî ev ifade heye: *وكتب ايضا بخطه رضى الله عنه كاتباً في صدره لكتابه خليل الجاني الشوقى* (Mecmû’eya Şêx Cuneydê Zoqeydî, r. 93). Wate: “Mela Xelîlê Sêrtî ev helbest dîsa bi destê xwe nivîsandiye û di serê wê de weha gotiye: *Ev helbest, xwemalê nivîsakarê (mustensixê) wê ye canî Xelîl Şewqî ye.*”

⁴ Şêx Cuneyd: Birêjî.

Eger tacir bivit *di' fe't-ticaret*⁵
Bila ewwel bikit qesda zîyaret

Heçî b' Şêx Eḫmedî bawerî nîne
Ewî idark tunîne bê sewîne

Ji bo wesfê⁶ kemalê cami'e ew
Meqamê wî bilind û faḫil e ew

Nexasma seyyid e j' nesla Qureyşî
Ji ew çêtir çiyê ku tu bibêjî

Terîqa Qadirî xo ser meqam e
Welê b' Şêx Eḫmedî el-an tamam e

Ew e serkehnîya wî vî zemanî
Nexasma bo me xelqê vî mekanî

Heçî j' destê wî vê avê binoşit
Kuwa j' destê xudanî ew dinoşit

Bizan şêxê mezin destûr[i] daye
Ku bo me xelq[i]ha bit rehnuma ye

Xudê vêra nebûya ew 'înayet
Kusan jêra dikir ev tewf ri'ayet

Ji bo wî ra musexxer kirne eḫraf
Ji xas û 'am û hem e'yan û eşraf

Fidayê wî bibin şed mişlê Şewqî
Ji dor wî kê m nebin ḫalî we zewqî

156

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

⁵ Zêdebûna di fîcaretê de.

⁶ Şêx Cuneyd: Wesfêd

(Ji bo helbestê bnr. Sêrtî, Mecmû’e, 1192/1778, wr. 44b-45a; Zoqeydî Mecmû’e, r. 93-94).

ii.

لكاتبه الجاني⁷

[Mefa’ îlun mefa’ îlun fe’ îlun]

Ji dest nefîsê bi gazindim bi kovan
Ewê şebr û qerar nayê çu gavan

Heçî şûla bi cih bo me qe navê
Li şûla xwe mijûl e se’ t û gavê

Dikit karê xurê rojê ji paşîv
Fîravîn hêj nehatî çareya şîv

Li pey xab û xurê ew her dibazit
Ji bo xwe rahetî jî her dixwazit

Li wê hîrsek heye bê hedd û xayet
Bi tiştê nakitin eşla qena’ et

Hebin du tişt divê sê bin ewa dûn
Ku sê bin wê divê bit gencê Qarûn

Ji bo wê ‘ arifan gotine emşal
Ji bo te jî bibêjim yek du eşwal

Ewan teşbîh[i] kirne⁸ ew şeya har
B’gerê l’ şehrîyekî mazin⁹ giyawar

157

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

⁷ Wate: “Ev helbest ya nivîskarê wê *Canî* ye.” Di nusxeya Şêx Cuneyd de jî ev ifade heye: وكتب بخطه
قدس سره ايضا Wate: “(Mela Xelîlê Sêrtî) xwedê sirra wî pîroz bike, ev helbest jî bi xetê xwe
nivîsandîye.”

⁸ Mela Xelîlê Sêrtî, li cihê vê bêjeyê cara pêşî “daye” nivîsandîye, lê piştî “daye” bi “kirne”
guherandîye.

⁹ Ji bo ku li kêşa erûzê be, di metnê orjînal de “mezin” wekî “mazin” hatiye nivîsandin.

Dixut rub‘ a ewê şehraê yekcar
Qelew d’bîtin dîkit ew bo xoyî kar

Bi wê tirsê di xew ra ew diçîtin
Ewê xwarî dê bêt yan na livîtin

Wereng laxer dibîtin ew ji derdan
Ku namînit ji bil hestî di çerman

Ew e her halê nefsa bed ji hîrsê
Mudamî her mijûl e b’ fikrê tîrsê¹⁰

Ji wê mestir me dijmin qet çunîn e
Binisbet wê bizan Şeytan çunîn e

Ji ewwel ew didit meylê bi tiştan
Di peyranê dîkit şîrîn[i] Şeytan

Şîfatê wî neqenc nayên e heddê
Beyan nabin li vê tengave ‘erdê

Duwazdeh quwwetê heywanî tê da
Hene heft dî tebî‘î jî di peyda

Ku ‘ern û şehwet û hem deh hewas in
Û kêşan girtin û her îndîfa‘ in¹¹

Digel zad xwarin û zêdahî tewlîd
Bi wana¹² ew dîkit baxiyy û terdîd

Ji bo wê ra ‘îlac û çare nîn e
‘Îlaca wî bizan av j’ bin birîn e

158

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

¹⁰ Şêx Cuneyd: fikr û tirsê.

¹¹ Mela Xelîlê Sêrtî, li şûna “her îndîfa‘ in”, cara pêşî “hellê def‘ê çarrin” nivîsandiye.

¹² Ev bêje di deqên helbestê yên destxet de wekî “puwane” hatiye nivîsandin. Lê me şûna vê bêjeyê emilandina “bi wana” tercîh kir.

Heta terka xur û xabê nebîtin
Ji dest wê ma kesek raşet dibîtin

Wekî şaxek ji darê te hılanî
Li şûna wê du-sêkek têne banî

Wekî av jê birî te hişk dibîtin
Ji ew paş av bidî jî nalivîtin

Wekî ew¹³ qenc mutî¹⁴ bû bû wedî¹⁵ et
Ji bo barî li nik te bê xiyamet

Wekî terxan we nakî tu dizanî
Ji şeyxan her du jî zanîn e canî

Xudê me’w we ji dest nefse xilas kit
Bi destê şêxekî murşid fena kit

Biheqqê wî nebîyyê pakê ekrem
Xudanê zat û ewsafê¹⁵ mufexxem

Ji me her weqt[i] sed barî selatan
Li wî bin ew şefî¹⁶ ê me ‘usatan

(Ji bo helbestê bnr. (Sêrtî, Mecmû’e 1192/1778, wr. 45a-b; Zoqeydî, Mecmû’e wr. 94-96).

iii.

لکاتبه الشوقى¹⁶

[Mefa’ îlun mefa’ îlun fe’ îlun]

¹³ Mela Xelîlê Sêrtî, li şûna bêjeya “ew”ê cara pêşî bêjeya “nefs”ê nivîsandiye.

¹⁴ Mela Xelîlê Sêrtî ev bêje wekî “mutî”, Şêx Cuneyd wekî “mutî” nivîsandiye. Ji bo ku “mutî” rasttir xuya dike me jî ew tercîh kir.

¹⁵ Şêx Cuneyd: ewsafêd.

¹⁶ Wate: “Ev helbest ya nivîskarê wê Şewqî ye.” “Di nusxeya Şêx Cuneyd de jî ev ifade heye: وكتب ايضا قدس سره بخطه قائلا فى صدره لکاتبه الشوقى Wate: “(Mela Xelîlê Sêrtî) xwedê sirra wî pîroz bike, ev helbest jî bi xetê xwe nivîsandiye û li jora wê . 'Ev helbest ya nivîskarê wê Şewqî ye.' nivîsandiye.”

Îlahî j' te dikim hêvî îlahî
Bi heqqê zat û weşfê¹⁷ padîşahî

Bi heqqê wehdeta bê çûn û çendan
Bi feql û minneta te l' cumle ' erdan

Bi xewxaya l' serê xelqê te danî
Bi tedbîra ji bo wan ra te zanî

Bi wî pêxemberê pakîze ewşaf
Ewê kana heyatê me' dena şaf

Hebîbê şehsuwarê çerxê eflak
Ewê¹⁸ “*lewlahû ma kunna 'erefna*”¹⁹

Bi al û şehb û ehbaban tamamî
Bi hindê enbiya w ruslêt kîramî

Bi emlak û bi ' erş û hem bi kursî
Bi hûr û cennet û wildanê qudsî

Bi hindê cah û ewqatêt muşerref
Bi hindê ' arif û me' rûf û e' ref

Bi feqla ehlê ' ilm û muste' îdan
B'şefaa zahid û şêx û murîdan

Bi sitra ewlîya û şalihînan
Bi hubba esxîya û qani' înan

Bi cenga xazî yû ehlê cîhadê
Bi huffaz û zekî ehlê muradê

160

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

¹⁷ Şêx Cuneyd: wesfêd.

¹⁸ Mela Xelîlê Sêrtî, li şûna bêjeya “ewê” cara pêşî bêjeya “ruhê” nivîsandiye.

¹⁹ Wateya vê ifadeya bi Erebî eve: “ne ji wî bûna me yê te nasnekiribana.”

Bi Qur’an û Zebûr hindê kîtaban
B’ ehadîs û kelimê mustetabân

‘Efû kî tu minê bêçare miskîn
Nekî behsa gunahêt min bi te’ yîn

Mihû kî wan ji mestûra kîtabê
Me pê şermî²⁰ nekî roja hîsabê

Li me barana rehma xo birêje
Gunahan pê bişo lutfê verêje²¹

Muradî²² hem bibexşe ey murad bexş
Me bê hêvî meke j’ ber dînîya fehş

Tu yî meqsûd û meţleb ya îlahî
Bi xeyrê te nehin min qet guwahî

Riđaa te dikim hêvî bidî min
Nekî Şeytan û nefsê rehberê min

Hewayê wan li min xalib meke tu
Ji bo min rehnumayî her bike tu

Tu mi j’ mabeynê bi’l-kulliye bavê
Bi xwe min her mijûl ke se’ t û gavê

Me û dê babê me hem²³ mu’minînan
J’ lîqaa xwe nekî²⁴ mehrûm çu hînan

²⁰ Mela Xelîlê Sêrtî, li şûna bêjeya “pê şermî” cara pêşî bêjeya “şermende” nivîsandiye.

²¹ Mela Xelîlê Sêrtî, li şûna bêjeya “verêje” cara pêşî bêjeya “bibêje” nivîsandiye.

²² Ev bêje bi Erebi ye û bi wateya “mirada min” e.

²³ Şêx Cuneyd ev bêje wekî “her” bikar anîye.

²⁴ Şêx Cuneyd ev bêje wekî “meke” nivîsandiye.

Bi teb‘a wî resûlê pakê nûrîn
Bibe cennatê ‘ednê b’ resm²⁵ û ayîn

(Ji bo helbestê bnr. (Sêrtî, Mecmû’e, 1192/1778, wr. 46-b; Zoqeydî, Mecmû’e r. 96-97).

iv.

وكتب ايضا بخطه رضى الله عنه كاتبا في صدره لكتابه خليل الجاني الشوقي²⁶

Şêxê min şêxek ‘amil
Xudanê luţfa şamil
Nûranîya wî hamil
Şêx Eħmed şêxê kamil

Şêxê min şêx Eħmed e
Şêr’ke ji şêrêd Xuda
Ji nesla Muħemmed e
Şêx Eħmed şêxê kamil

Sirra wî nûranî ye
‘ilmê wî ledunnî ye
Luţfa wî serkehnî ye
Şêx Eħmed şêxê kamil

Şêxê min şêxekî pak e
Nûranî ye ne xak e
Kes nêzîkî lê nake
Şêx Eħmed şêxê kamil

Wî ta‘etek bê hed kir
Şêv û rojan xew nekir
Perde ji mabeyn rakir
Şêx Eħmed şêxê kamil

²⁵ Mela Xelîlê Sêrtî, ev bêjê cara pêşî wekî “qedr” nivîsandiye.

²⁶ Wate: “*Ev helbest, xwemalê nivîsakarê (mustensixê) wê yê canî Xelîl Şewqî ye.*” Şêx Cuneyd di Mecmû’ea xwe de di serê vê helbestê de weha nivîsandiye: وكتب ايضا بخطه رضى الله عنه كاتبا في صدره لكتابه خليل الجاني الشوقي. Wate “Mela Xelîlê Sêrtî ev helbest dîsa bi destê xwe nivîsandiye û di serê wê de weha gotiye: *Ev helbest, xwemalê nivîsakarê (mustensixê) wê yê canî Xelîl Şewqî ye.*”

Feḫla wî nayêt heddê
Keramet nay’ne ‘eddê
Meşhûr e l’ hindê ‘erdê
Şêx Eḫmed şêxê kamil

Zîba wû nazenîn e
B’ ʔerz û rêz û ayîn e
Mişlê wî kes çunîn e
Şêx Eḫmed şêxê kamil

B’ weqar û sinn û sal e
Li nik Xudê delal e
Lew daîma b’ wîşal e
Şêx Eḫmed şêxê kamil

Şiblullah şêxê me ye
B’ etba‘ û debdebe ye
Sulţan e l’ textê xwe ye
Şêx Eḫmed şêxê kamil

Xoş bab e hem xoş ‘ewn e
B’ eḫwal û reng û ‘ewn e
L’ murîdan xweş kir kewn e
Şêx Eḫmed şêxê kamil

Ew suwarek mahir e
L’ murîdan her nazîr e
B’ endadî ra hazîr e
Şêx Eḫmed şêxê kamil

Murîdno²⁷ bikin yeqînê
Bi hindî herfêd tebyînê

²⁷ Mela Xelîlê Sêrtî ev bêje bi yekjimarî wekî “Murîdo” nivîsandiye. Lê Şêx Cuneyd, li ser vê bêjeyê têbînîyek bi zimanê Erebbê bi şeklê “el-ewla *murîdno*”, wate “ya rast *murîdno* ye.” nivîsandiye. Me jî le pey şopa Şêx Cuneyd li şûna “murîdo”, “murîdno” tercîh kir.

Mislê wî nin vê hînê
Şêx Eħmed şêxê kamil

Her çi bawerî nîn e
Bê eşl û bê sewîn e
Behr d' ihsana wî nîn e
Şêx Eħmed şêxê kamil

(Ji bo helbestê bnr. Sêrtî, Mecmû'e, 1192/1778, wr. 51a; Zoqeydî, Mecmû'e r. 82-83).

Encam

Mela Xelîlê Sêrtî alim û edîbekî mezin e ku li welatê Kurdan bi nav û deng e û her weha şohreta wî gihaye derveyî welatê Kurdan jî. Mela Xelîlê Sêrtiyê ku li ser medrese û derdorên ilmî yên Kurdan xwedîyê te'sîreke mezin e, bi zimanê Erebi û Kurdî gelek berhemên ilmî û edebî nivîsandine. Di nav medreseyên Kurdan de ew bêhtir bi berhema xwe ya dînî û edebî ya bi navê *Nehcu'l-Enamê* hatîye naskirin. Vê dawîyê di vî warî de berhemeke wî ya dî jî bi Kurdî hate nasandin ku navê wê *Rîsaleya Tecwîdê* ye. Mela Xelîlê Sêrtî yê ku evqas berhemên wî yên ilmî û edebî hene, her weha helbestvaneke jî. Wî bi Erebi û bi Kurdî gelek helbest gotine û hetta ev helbestana bi xetê destê xwe nivîsandine jî. Lê mixabin heta niha ev helbestên wî di destnivîsaran de mane û ne hatine çapkirin. Di vê nivîsê de me helbestên wî yên Kurmancî hem dana nasandin, hem jî bi şeweya edîsyon krîfîkê weşandin. Ji bo van helbestan me ji du jêderên destnivîsar sûd wergirtin. Yek ji van mecmû'eya Mela Xelîlê Sêrtî bi xwe ye, ya dî jî mecmû'eya Şêx Cüneydê Zoqeydî ye ku ew dibe neyîyê wî yê çara. Bi vî awayî di tarîxa edebîyata Kurdî de cihê Mela Xelîlê Sêrtî xurttir dibe û ew êdî di nav derdorên edebîyata Kurdî de dê bi helbestên xwe jî bê naskirin. Hêvî heye di paşerojê de helbestine wî yên dî jî bi Kurmancî derkevin holê.

164

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

Çavkanî

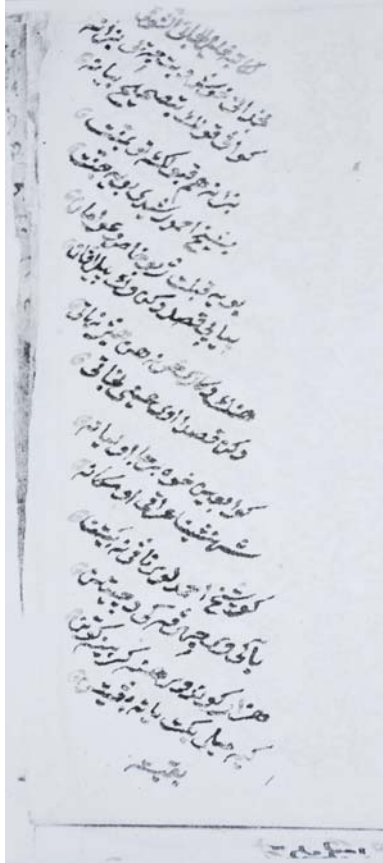
Adak, A. (2009). Şeyh Cüneyd-i Zokaydî ve Mahtut Bir Şiir Mecmuası, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1, 133-139. 30 Ocak 2010 tarihinde <http://www.e-sarkiyat.com> adresinden erişildi.

Atalay, Ö. (1946). *Siirt Tarihi*. İstanbul: Çeltut Matbaası.

- Çağmar, M. E. (2009). Molla Halil el-İs'irdî'nin 'Risâletun fî İlmi't-Tecvîd' adlı Eseri, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2, 153-161, 30 Ocak 2010 tarihinde <http://www.e-sarkiyat.com> adresinden erişildi.
- ed-Doskî, 'E. N. S. (2007). *el-Molla Xelîl es-Sêrtî we Menhecuhu fî îsbati'l-'Eqaidi'l-İslamiyye*, Erbil: Spîrêz.
- Hirîfî, M. R. (2009). Axaukê Bêdarî, *Nûbihar*, 17 (109), r. 30
- Pakiş, Ö. (1996). *Molla Halil es-Si'irdî'nin Tefsirdeki Metodu*. teza mastirê ya neçapkirî, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pakiş, Ö. (2005). Molla Halil Siirdi, di nava *DIA'yê* de, (C. 30, h.r. 250-251), İstanbul.
- Qoxî, M. E. H. (2004). *Dîwana Camî'*. İstanbul: İhsan Yay.
- Sêrtî, M. X. (1778). *Mecmû'eya Helbestan (Destnivîsar)*, Qopyaya eslê wê di destê me de ye.
- Sêrtî, M. X. (2002). *Nehcu'l-Enam*. İstanbul: Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.
- Seyda, M. S. (1919-1920), *İcazetname*, wr. 6b.
- Tahir, B. M. (1333-1334). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Yalar, M. (2007). Siirdî'ye Ait Nehcu'l-Enâm Adlı Eserin Biçim ve İçerik Yönünden Tahlili, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, 404-417.
- Zoqeydî, Ş. C., *Mecmû'eya Helbestan (Destnivîsar)*, Qopyaya eslê wê di destê me de ye.
- Zoqeydî, Ş. F. (1400/1980). *Tercemetu Hali Ceddina'l-A'lâ Molla Halil es-Si'irdî*, c.t. r. 88-94.

Pêvek

Her çar helbestên Mela Xelîlê Sêrtî yên ku wî di mecmû'eya xwe ya helbestan de bi xetê destê xwe nivîsandine:

Helbesta Yekem (1.): wr. 44b.

Helbesta Duwem (2.): wr. 45a.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is arranged in three columns: a central column and two side columns. The script is dense and cursive, characteristic of classical Arabic manuscripts. The central column contains the main text, while the side columns contain marginalia or commentary. The text is written on aged, slightly yellowed paper.

Helbesta Sêyem (3.): wr. 46-b.

168

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

Helbesta Çarem (4.): wr. 51a.